

بلوچ مات ایوک ء مھر ء نام نہ، زوراکئی ء دیم ء مھکس دیوالے

نہشتہ کار: ڈاکٹر شلی بلوچ

اے روچ ہما بلوچ ماتانی نام ء کہ زند ء مھچ وڑس ہار ء توپان، شرتگ ء زوراکیاں آیانی گام پہ جُزگ ء داشت نہ گرتگ انت۔ بلوچ مات چو بلوچستان ء کوهانی وڑ ء مھکم ء دنیا ء مھچ وس ء واک آیایاں پرورش دات نہ کنت۔ اے روچ ہما ماتانی نام ء کہ آیانی مرد بیگواہ انت، آیوک ء مات نہ انت بلکس لوگ ء سروک انت، اے ہمانیم جنوزام انت کہ نہ آسرے ء تہ ء انت نہ ودارے، بلے آیانی ہمت چہ کوهان بُرز تر انت۔ اے روچ ہما بلوچ ماتانی نام ء کہ آیایاں وتی لوگ ء چراگ پہ یک رُژنائیں بانداتے ء واستا گربان گرتگ انت، ء آیانی داتگیس دیمونی ڈرپشوکیس سبائے ء جار انت۔

ہمک سال مئی ء ماہ ء سر جمیس جھان ماتانی جھانی روچ International Mothers Day پہ گل ء شادمانی مراکش دارایت، اے روچ ء جھان ء مردم ء ادارہ مات ء ہرمتانی سپت ء ستا ء کن انت ء آیایاں سوگات دے انت۔ بلے بلوچستان ء کوه ء دشتانی تہ ء زند گوازی نوکیس بلوچ مات ء واستا اے روچ شادمانی ء روچ نہ انت، بلکس اے روچ آئی ء جنجال ء ناگیگیس جاورانی یک درورے۔

ماتانی روچ ء راستیں مجھد: 1870 (Mother's Day Proclamation)

بازیں مردم اے سامنہ کن انت کہ "ماتانی روچ" شادمانی ء واستانہ انت، بلکس جنگ ء زوراکئی ء ہلاسی ء واستا ایرکنگ بوتگ ات۔ 1870 ء جولیا وارڈ ہوو (Julia Ward Howe) ء، (Mother's Day Proclamation) نہشتہ کُت۔ ایٹی ء مول ء مراد چوش ات انت:

- جنگ ء ہلاسی: جولیا ء لوٹ ات کہ سر جمیس جھان ء مات یکجاہ بہ بنت دانکہ آوتی چکانی کُشت ء کوش ء بدر انت۔ آئی ء گوشت کہ "ماتانی چک پہ دومی ماتانی چکانی دست ء تاوانبار مہ بنت"۔
- سیاسی مات: اے ماتاں لوگ ء چار دیواری ء چہ درکنت ء آیایاں یک سیاسی تاگتے (Force) جوڑ کنت۔

بلوچ ماتانی درد ء اندوہانی سرپد بوگ ء ہاتر ء مارا اے روچ ء بُنیات چارگی انت، ماتانی روچ (Mothers Day) یک سیاسی مجھدے ء نام انت۔ 1870 ء جولیا وارڈ ہوو ء ماتانی روچ ء درگت ء (Mother Day proclamation) نہشتہ کُتگ ات، ایٹی ء مسترین مول امن ء ایمنی ء لوٹ ات کہ مات ہمکو پگ بہ بنت پہ شریں بانداتے ء واستا ء مات وتی چکاں مھر ء راستی ء درس ء بہ دے انت دانکہ جنگ ء ہونر پچی مہ بیت۔

بلوچی لبز انک ء مات

بلوچی شائری ء لبز انک ء مات ء درجہ بُرزانت۔ بلوچی درس ء تہ ء ماے چیز ء چوں گندریں۔
• مات ء لولی: بلوچی لولی ء تہ ء مات وتی چک ء راستی، پھر ء بلوچیت ء درس ء دنت۔

دومی دور: آنا جاوریس ء مات ء روج (The Era of Anna Jarvis)

جو لیواورڈ ہووے 1870 ء جار (Proclamation) ء پد، مات ء روج ء مھکی نیں بانی آنا جاوریس انت۔ آئی ء اے روج وتی مات ء مھرء ہاتر ء بنا گت۔ آنا ء مات مدام اے واب ء گندایت کہ چوشیں روچے بہ بیت اود ء ماتانی ہر مت ساڑاھگ بہ بیت۔ 1905 ء وھدے آئی ء مات بیران بیت، گڑا آنا جھد کنت کہ اے روج ماتانی نام ء ایر کنگ بہ بیت۔ 1908 ء آنا ء وتی مات ء واستا اولی مراکش ء دارایت ء 500 سپیتیں پل (White Carnations) بھر کنت، آئی ء گوشگ ات کہ سپیتیں پل مات ء پاکی، مھرء نشانی انت۔ مروچی ہم اے پل ماتانی روج ء یک مز نیں چیدگے۔ آنا امریکہ ء ہمک سروک ء (Letters) نبشتہ کنت۔ گڑا 1914 ء امریکہ ء صدر ووڈرو ولسن ء اے روج ء راکا نو دی (قانونی) درجہ دات ء ماتانی روج نامنت۔

چہ (Mother Day Proclamation) ء ماے گندریں کہ اے تھنا یک روچے ء کسہ نہ انت، بلکیں چا گردی بدلی ء ماتانی ہکانی یک مز نیں جھدے ات۔ 1870 ء جو لیواورڈ ہووے مات پہ جنگانی ہتم کنگ ء یکجاہ گت انت ء پد ء 1914 ء آنا جاوریس ء اے روج پہ ماتانی ازت، شرپ ء مھرء ہاتر ء گچین گت۔ بلے وھدے ماے (proclamation) ء راک یک بلوچ ماتے ء چٹاں چاریں، گڑا آئی ء مانا بدل بیت۔ بلوچ مات ء واستامات ء روج تھنا کلینڈر ء یک رمسے (تاریخ) نہ انت، بلکیں اے آئی ء ہمک روچگیں زند ء جھد انت۔ ہا "ہاموشیں پُرس" کہ آ وتی لوگ ء بیگو اھیں مردمانی ودار ء کنت ء ہماز ہنی ہمت کہ آرا وتی پد رتج ء رکنگ ء ہاتر ء پکار انت۔ ایمنسٹی انٹرنیشنل، پانک، وی بی ایم پی ء دگہ انسانی ہکانی ادارہانی رد ء ہزاراں بلوچ پُسگ ریاستی ادارہانی دست ء بیگو اہ کنگ بوتگ انت، آمات کہ ایشانی پُشت ء پیش کپتگ انت، آیاں مدامی ودار ء تہ ء زند گوازینگی انت۔ اے جنجال ماتاں پہ مدامی ٹراما ناڈراھیانی دیمپان کنت۔ یک جنوزامے آمدام ودار ء ساھگ ء وتی زند ء گوازیں ایت، یک بیگو اھیں چک ء مات نہ وتی چک ء ودار ء یل دات کنت نہ چہ مرگ ء گماں دراتک کنت۔

• چکّانی بیگو اھی ء نپسپاتی سان (Deep Psychological Impact)

چکّانی بیگو اھی ایوک ء جسمانی دردے نہ انت، بلکیں اے مات ء روہ ء سر ء تیرے ء ٹپ ء ڈول ء انت۔

• بیگو اھیں چک ء Ambiguous

loss

بلوچ مات ء زند ء در ستاں چہ ترسں ناکیں شے بیگو اھی انت۔ نپسائی پٹ ء پول اے چیز ء Ambiguous loss گوش ایت اے ہما جاو ر انت کہ اود ء مات ء چک بیگو اھ انت بلے آئی ء مرگ یا زند ء مچ وڑیں نشان نیست۔ اے ہما جاو ر انت کہ یک مرد مے جسمانی ہوالہ ء لوگ ء در انت (بیگو اھ انت)، بلے آئی ء یات، آئی ء ہبر ء آئی ء اُ میت ہر و ہد ء لوگ ء تہ ء مان ایت۔ امدام ہمے و دار ء بیت کہ منی چک و اتر کئیت۔

بلوچ مات چہ سالاں شال، کراچی ء اسلام آباد ء پریس کلبانی دیم ء و تی چکائی آجوتی ء لوٹ ء کنک ء انت۔ اے کڑی ار جنٹائین (Mothers of the Plaza de Mayo) ء جھد ء ہمگر نچ انت، اے ار جنٹائین ء ماتانی یک مز نیں تھر یکے ات کہ آیانی کسہ بلوچ ماتانی وڑ ء انت۔ 1970 ء ڈھک ء و ہدے ار جنٹائین ء تہ ء جنگ بیت گڑ ابازیں ماتانی چک بیگو اھ کنگ بنت، اود ء ہم ماتاں و تی بیگو اھیں چکائی و استا سر ہمیں جھان سر پد گت۔

Frozen Grief

اے ہما ار مان انت کہ مچبر آسر نہ بیت، مات یک انچیں دردے ء تہ ء بیت ناں مر ت کنت ناں کہ زند ء شادمانیاں گند ایت، اے Suspended Grief ماتاں پہ سالاں یک وڑیں تور شتانی تہ ء کنت۔

• زہنی ٹراما (PTSD)

بیگو اھیں چکائی ماتاں مد امی ترس ء بے وابی ء (Anxiety) بیت۔ آیایں ہر و ہد ء ہمے سما بیت کہ آیانی چک ازیت ء تہ ء انت، پٹ ء پولانی گوشگ انت۔

اے ماتانی تہ ء Hypervigilance یا ہما جاو ر پیدا ک بنت، آہمک دمان ء و تی چک ء آیک ء سماء کنت، پہ درور اے یک انچیں زہنی چاڑے (کھیتے) کہ یک چیزے راستی ء نیست انت، بلے آئی ء گمان ء کنت۔ آئی ء دماگ مدام اے شوہاز ء بیت کہ کج ء چہ ہتر ہے (خطر ہے) ہست۔

کسانیں توارے ء چہ پچلر زگ ء ہر کسانیں توار یا ہبر ء زیت بے تاہیر بوگ۔ ترسناکیں و اب گندگ یا ترس ء و اب نہ کپک کہ من بیگو اھ کنگ باں۔

اے گیشتر ہما مردماں بیت کہ چہ سکسی یا (trauma) ء گوشگ انت۔ آیایں اے سما بیت کہ ہما سکسی یا بڑ نیگیں ویل پد ء بوگ ء انت، پیشکا آیانی دماگ مچبر "آرام" نہ کنت۔

Secondary Victimization

وھدیکہ مات پہ وتی گار ء بیگو اھیں چکاں پولیس اسٹیشن یا آمید گس (عدالت) ء روت، اود ء چکانی سر ء بھتتام جنی ء ادارھانی ہر اہیں روشنت ماتاں پد ء ٹراما ء آماج کنت ء ریاست ء نیمگ ء مھچ آسرانہ گندگ آیانی نا ایتی ء گیش کنت۔

• جسمانی نا ذراھی (Psychosomatic Disorders)

نپسیاتی پریشانی سبب ء بلوچ ماتانی تہ ء دل بند ء درد، بے ہوشی ء لرزگ ء نا ذراھی گیش بنت، اے نا ذراھانی درمان ڈاکٹرنی کر ء نیست، بلکیں چکانی پہ سلامتی آگ ء تہ ء انت۔

Intergenerational Trauma

اے ٹراما ایوک ء ماتاں داں نہ بیت بلکیں آیانی کسانیں چکانی سر ء ہم سان دور دنت، اے ہما پد رپچی ٹپ انت کہ چہ ماتاں چکاں رس انت۔ وھدے بچ بیگو اہ بنت، گڑا اے درد مئے میر اس جوڑ بیت۔ پشت در پشتیں ٹپ "گوشت کنیں، بزاں ہما نپسیاتی ٹپ یا بڑ نیگیں جاور کہ یک پد رتچے ء چہ دومی پد رتچے ء سر بنت۔

یک ہما مردے کہ آئی ء وتی زند ء سکی ء سوری (Trauma) نہ دیستگ، بلے آئی ء پت ء پیر کانی سر ء گوشتگیں زلم، جنگ، یا بیگو اھی ء سان آئی ء کرد ءھیالانی تہ ء کانت۔ یا کہ یک لوگے ء توکا کسے بیگو اہ بیت۔ گڑامات چکاں سوچ دے انت کہ "ھڑار ء شینوار بہ ءے، ہبر مہ کن ءے، چتاں چچ بہ کن ءے"۔ اے وڑ ء ہا پیر ویجیلنس آیانی ہستی ء بالاد (شخصیت) ء مدامگی بھرے جوڑ بیت۔

مچانگی ٹراما (Collective Trauma)

یک انجیں چاگرد (Society) اود ء ہر دومی ہاندان اے درد ء گوں ہمگر نچ انت، اود ء ٹراما زاتی (انفرادی) نہ بنت، بلکیں "راجی" بنت۔ مردم وتی وشانی تہ ء گسگ بنت۔

سے گرانیں بار The Triple

Burden

اولی بار (The Psychological Burden)

آئی ء دل ء بستگیں ارمان ء زہر ہر وھد ء ہمے جیڑایت کہ منی بچ کجام حال ء انت؟ ورگ ورگ ء انت یا ناں؟ اے یک انجیں زہنی ہزا بے کہ مھچ وھد ء آرام نیت۔

دومی بار (The Economic Burden)

وھدے لوگ ء اوست ء اُمیت (بیچ) بیگواہ بیت، گڑ الوگ ء ورگ ء پھ کسانیں چکانی لاپ درگیجگ ء بار ہم مات ء کوپگاں کُنیت۔ آپه وتی ھک ء جست ء ہم درکپ ایت ء وتی لوگ ء لاپ ء ہم درگیج ایت۔

• سیمی بار (The Social/Legal Burden)

کانودی ء چاگردی بار ھمانت کہ یک ماتے ء لاچار کنگ بیت کہ آوتی لوگ ء یل بہ کنت ء دگانی سر ء بنیت۔ کانودی جنجال بزاں آمید گس، مچی ء میٹرنی چکر، ء چاگردی بار بزاں ھما مردمانی ھبرانی سگ کہ پہ یک تھنائیں زالے ء گوشگ بنت۔ آھم وتی ھک ء شوھاز ء انت ء چاگردے تھل ء کچلیں گالاں ہم سگ ایت۔

زورانسری بیگواھی ایوک ء یک مرد ء جسمانی گم نہ انت، بلکیں اے یک انجیں "نپسپاتی جیڑھے" کہ آھاندان ء رُو ء ٹپی کنت۔ اے اندوہ چہ ھماٹپاں گرا مترا انت کہ گندگ کُنیت، پرچا کہ ایشی ء الان ایوک ء ھما وھدے بوت کنت کہ بیگواھیں بلوچ پُشگ پہ سلامتی لوگ ء واتر بیا انت۔

• زندمان ء جنجال: ماتانی جانسلامتی ء نیز گاری

سیاسی جنجالاں ابید بلوچستان ء ماتانی جسمانی زند ہم سگ ناگیگ انت۔ پاکستان ڈیموگرافک اینڈ ھیلتھ سروے (PDHS) گوش ایت کہ سرجمیں ملک ء تہ ء دُرستاں گیش ڈیلوری ء سر ء بلوچستان ء مات مرگ ء آماج بوگ ء انت۔

• اسپتال ء درمان: پنجاب ء تہ ء 80% جنین اسپتال ء تہ ء چک ء مات بنت، بلے بلوچستان ء تہ ء 40% ء چہ ہم کمتر مردم اسپتال ء چک ء مات بیت۔

2019 - Pakistan Maternal Mortality Survey (PMMS)

ء ردء بلوچستان ء تہ ء Maternal Mortality Rate گیش انت

Balochistan MMR: 298 deaths per 100,000 live births

Sindh MMR: 224 deaths per 100,000 live births

KPK MMR: 165 deaths per 100,000 live births

Punjab MMR: 157 deaths per 100,000 live births

بلے 2026 ء رپورٹانی ردء بلوچستان ء تہ ء MMR ratio گیش بیتگ، یک لک ء تہ ء 800 جنین چک ء مات ء سرء مرگ انت۔
ایم ایم آرء سبب

Post Partem Hemorrhage 32-43%

Eclampsia 15%

Sepsis 12%

lack of Health care Facilities

Immense distance

2026 ء آئی پی سی (IPC) رپورٹ گوش ایت کہ بلوچستان ء تہ ء چک ء مات ورگ ء ناڈراھی Malnutrition ء آماج انت۔ نیز گاری ء
سبب ء مات وتی چکاں پہ جوانی شیر دات نہ کنت ء دگہ بازیں سبب هست انت۔
وھدیکہ جھان ماتانی روچ ء دار ایت، مارا بلوچستان ء مات اے ترانگ ء دے انت کہ مات ایوک ء مھرے ء نام نہ انت، بلکیں زوراکی ء دیم ء
مھمیں دیوال ء مزن پگریں جھدے ء نام انت۔ دانکہ بلوچ ء جیرہ گیش ء گیوار نہ بیت، اے روچ پہ بلوچ ماتاں ایوک ء یک ودارے مان
ایت۔

**